

Proučevanje emocionalne inteligentnosti s samoocenjevalnimi vprašalniki

ANDREJA AVSEC

Oddelek za psihologijo,

Filozofska fakulteta,

Aškerčeva 2,

SI-1000 Ljubljana

e-mail: andreja.avsec1@guest.arnes.si

IZVLEČEK

V prispevku obravnavamo emocionalno inteligentnost z vidika samopercipiranih sposobnosti in osebnostnih lastnosti. Samoocenjevalne vprašalnike, ki izhajajo iz opredelitve emocionalne inteligentnosti kot sposobnosti, primerjamo z vprašalniki, ki temeljijo na mešanih modelih emocionalne inteligentnosti in vključujejo različne mere psihičnega zdravja in uspešnosti. Pri pregledu vprašalnikov smo se osredotočili na problem diskriminativne veljavnosti vprašalnikov, predvsem na njihov odnos do osebnostnih lastnosti. Primerjava vprašalnikov emocionalne inteligentnosti in vprašalnikov, ki merijo različne vidike ravnanja z emocijami, kaže, da so veliko področij emocionalne inteligentnosti že proučevali v okviru raziskav emocij in drugih osebnostnih lastnosti. Kljub tej ugotovitvi menimo, da lahko proučevanje emocionalne inteligentnosti s pomočjo samoocenjevalnih vprašalnikov pomembno prispeva k bolj sistematičnemu in celostnemu razumevanju področja, ki se nanaša na posameznikovo ravnanje z emocijami.

Ključne besede: emocionalna inteligentnost, samoocenjevanje, osebnostne lastnosti

ABSTRACT

SELF-REPORT MEASURES OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

In present article, emotional intelligence is discussed as a constellation of self-perceived competences and traits. Questionnaires, originated in definition of emotional intelligence are compared to those, based on mixed models of emotional intelligence in which also emotional well-being and work performance are included. In the review we focused on a problem of discriminant validity of the questionnaires, especially on their relation to personality traits. Comparison of the emotional intelligence questionnaires and other questionnaires, measuring different aspects of managing emotions, revealed that the majority of components of emotional intelligence has already been investigated in personality and emotion research paradigm. Despite this fact we maintain that studying emotional

intelligence could contribute to more systematic and integral approach to complex area of emotions.

Key words: emotional intelligence, self-report, personality

Proučevanje emocionalne inteligentnosti s samoocenjevalnimi vprašalniki

Ideja, da morajo poleg splošne inteligentnosti obstajati tudi nekognitivni faktorji inteligentnosti, ki naj bi vplivali na uspeh v življenju, ni nova. Že Thorndike (1920, po Kihlstrom in Cantor, 2000) in Wechsler (1943, po Kihlstrom in Cantor, 2000) sta zaznala pomembnost afektivnih in konativnih sposobnosti. Tudi analiza implicitnih teorij inteligentnosti kaže na prisotnost nekognitivnih faktorjev v laičnem pojmovanju inteligentnosti. Sternberg in sodelavci (Sternberg, Conway, Ketron in Bernstein, 1981; Sternberg, 1985) so npr. v raziskavi o laičnem pojmovanju inteligentnosti odkrili tri faktorje: reševanje praktičnih problemov, verbalne sposobnosti in socialno kompetentnost. Zadnji faktor vključuje vedenje kot je npr. sprejemanje drugih takšnih, kot so, sprejemanje napak, interes za svet in druge na splošno... Sternberg (2000) meni, da se implicitne teorije inteligentnosti na splošno ujemajo s formalnimi, eksplicitnimi teorijami inteligentnosti, vendar po njegovem mnenju področje inteligentnosti, ki ga preučujejo psihologi, predstavlja le del tega, za kar ljudje menijo, da je inteligentnost, torej precej več, kot pa merijo IQ testi.

Večinoma so omenjene nekognitivne faktorje inteligentnosti proučevali v okviru socialne inteligentnosti. Thorndike (1920, po Kihlstrom in Cantor, 2000) jo je definiral kot posameznikovo sposobnost razumevanja in ravnanja z drugimi ljudmi ter vključevanja v prilagoditvene socialne interakcije, Cantor in Kihlstrom (1987) pa kasneje kot posameznikovo znanje o socialnem svetu. Socialna inteligentnost je imela v znanstvenih teorijah inteligentnosti precej nepomembno vlogo. Izjema je Gardnerjeva teorija o več vrstah inteligentnosti (Gardner, 1983, 1999). Medtem ko se večina teh vrst inteligentnosti nanaša na "kognitivne" sposobnosti (jezikovna, matematično-logična, prostorska, glasbena, kinestetična), pa sta za nas še posebej zanimivi dve vrsti personalne inteligentnosti, in sicer interpersonalna in intrapersonalna inteligentnost. Interpersonalna inteligentnost se nanaša na posameznikovo sposobnost zaznavanja drugih ljudi, na razumevanje njihovih namer, motivov in želja, ter posledično tudi na sposobnost učinkovitega sodelovanja z drugimi. Intrapersonalna inteligentnost pa se nanaša na posameznikovo sposobnost uvida v lastno emocionalno doživljanje. Za razliko od interpersonalne inteligentnosti, katere proučevanje ima v bistvu že dolgo zgodovino v okviru socialne inteligentnosti, pa se je zanimanje za intrapersonalno inteligentnost pojavilo šele v zadnjem času.

Iz Gardnerjevega pojmovanja intrapersonalne inteligentnosti sta izhajala tudi Salovey in Mayer, ki sta leta 1990 podala definicijo emocionalne inteligentnosti kot sposobnosti prepoznavanja lastnih emocij in emocij drugih, njihovega razlikovanja in uporabe pri mišljenju in vedenju. S tem sta sprožila raziskovanje področja, ki se nanaša na povezanost emocionalnih in kognitivnih komponent pri posamezniku. Najprej sta uvrstila emocionalno inteligentnost v okvir socialne inteligentnosti (Mayer in Salovey, 1993), kasneje pa sta bolj natančno razmejila odnos med tema vrstama inteligentnosti (Mayer, Salovey in Caruso, 2000): po eni strani je emocionalna inteligentnost opre-

deljena širše kot socialna inteligentnost, saj vključuje tudi notranje, samo posamezniku znane zasebne emocije, ki so pomembne za osebnostno rast (ne samo za socialno rast in prilagojenost), po drugi strani pa ožje, saj se nanaša predvsem na emocionalne aspekte problemov, za razliko od socialne inteligentnosti, ki se nanaša tudi na socialne in politične aspekte. Davies, Stankov in Roberts (1998) zagovarjajo tezo, da bi emocionalno inteligentnost morda lahko uvrstili med primarne mentalne sposobnosti, ki sestavljajo kristalizirano inteligentnost, če izhajamo iz predpostavke, da se ocenjevanje, izražanje, regulacija in uporaba emocij razvije z izkušnjami v socialnih interakcijah na podoben način kot ostali psihični procesi, ki sestavljajo kristalizirano inteligentnost.

V zvezi s pojmovanjem narave emocionalne inteligentnosti lahko govorimo o dveh raziskovalnih tradicijah (Davies idr., 1998). Po eni naj bi imeli emocionalno večši posamezniki določene osebnostne lastnosti, ki niso povezane s kognitivnimi sposobnostmi, po drugi pa, vsaj konceptualno gledano, kaže emocionalna inteligentnost pomembno podobnost z drugimi vrstami sposobnosti, predvsem s socialno in kristalizirano. Mayer idr. (2000) v zvezi s prvo raziskovalno tradicijo govorijo o mešanih modelih, za katere je značilna uporaba samoocenjevalnih vprašalnikov, v zvezi z drugo pa o modelih sposobnosti, ki temeljijo na testih maksimalnega dosežka (npr. Multifactor Emotional Intelligence Scale – MEIS, Mayer, Salovey in Caruso, 1997; Mayer Salovey Caruso Emotional Intelligence Test – MSCEIT, Mayer, Salovey in Caruso, 2002). Glede na način merjenja Petrides in Furnham (2001) predlagata ločevanje emocionalne inteligentnosti kot sposobnosti in emocionalne inteligentnosti kot osebnostne lastnosti oziroma emocionalne samoučinkovitosti.

V prispevku se bomo osredotočili na samoocenjevalne vprašalnike, ki smo jih razvrstili v štiri skupine glede na teoretično izhodišče. V prvem poglavju so predstavljeni vprašalniki, ki izhajajo iz opredelitve emocionalne inteligentnosti, kot jo navajata Salovey in Mayer (1990) oziroma izhajajo iz njunega revidiranega modela emocionalne inteligentnosti iz leta 1997. Drugo poglavje predstavlja Bar-Onovo videnje emocionalne inteligentnosti, ki izhaja z vidika osebnosti oziroma posameznikovega psihičnega zdravja in dobre prilagojenosti (Bar-On, 1997, 2000). Tretje poglavje se nanaša na delo Golemana (1995, 1998, 2002), ki je zaslužen za popularnost emocionalne inteligentnosti predvsem v laičnih krogih in izhaja iz učinkovitosti na delovnem mestu. Na koncu so na kratko predstavljeni še vprašalniki, ki so večinoma starejšega datuma in se nanašajo na posamezne vidike ravnanja z emocijami in s tem vsaj posredno na emocionalno inteligentnost.

Emocionalna inteligentnost in samopercipirane sposobnosti

Salovey in Mayer (1990) sta prva opredelila pojem emocionalne inteligentnosti in jo poskušala umestiti v raziskovalni okvir "klasične" inteligentnosti. Sposobnost procesiranja informacij, povezanih z emocijami, pojmujeta kot mentalno sposobnost v konvencionalnem smislu. Avtorja v svojem modelu govorita o štirih vrstah sposobnosti na področju emocij, ki jih lahko organiziramo v hierarhijo, od nižjih, bolj bazičnih sposobnosti, do višjih, bolj kompleksnih sposobnosti (Mayer in Salovey, 1997). Najnižja raven se nanaša na sposobnosti percipiranja in ocene emocij, naslednja vključuje asimilacijo temeljnih emocionalnih izkušenj v ostala področja (zaznavanje, motivacija, mišljenje), tretja raven se nanaša na sposobnost razumevanja emocij in delovanja njihovih zakonov, četrta, najvišja pa na posameznikovo ravnanje z emocijami (tabela 1).

Tabela 1. Področja emocionalne inteligentnosti (Mayer in Salovey, 1997).

Kompleksnost emocionalnih procesov

Refleksivno uravnavanje emocij za spodbujanje emocionalne in intelektualne rasti

Sposobnost sprejemanja emocij, tako prijetnih kot neprijetnih	Sposobnost refleksivnega vživljanja v emocije ali kontroliranja glede na oceno koristnosti	Sposobnost refleksivnega spremljanja emocij pri sebi in drugih (npr. prepoznavanje jasnosti, vplivnosti posameznih emocij)	Sposobnost upravljanja z lastnimi emocijami in emocijami drugih (npr. ublažitev negativnih emocij in povečevanja prijetnih)
---	--	--	---

Razumevanje in analiza emocij; uporaba emocionalnega znanja

Sposobnost razvrščanja emocij in sposobnost poimenovanja emocij	Sposobnost interpretiranja pomena emocij (npr. žalost povezana z izgubo)	Sposobnost razumevanja kompleksnih emocij (npr. sočasno občutje ljubezni in sovraštva)	Sposobnost prepoznavanja razvijanja emocij (npr. prehod od jeze do zadovoljstva ali od jeze do sramu)
---	--	--	---

Emocionalno spodbujanje mišljenja

Sposobnost usmerjanja mišljenja z emocijami – z usmerjanjem pozornosti na pomembne informacije	Sposobnost presojanja in analize občutij v spominu s pomočjo jasnih in primernih emocij	Sposobnost spreminjanja razpoloženja; upoštevanje multiplega pogleda na stvari z spreminjanjem emocionalnih stanj	Sposobnost spodbujanja dostopa do specifičnih problemov s pomočjo emocionalnih stanj
--	---	---	--

Zaznavanje, ocenjevanje in izražanje emocij

Sposobnost identifikacije lastnih emocionalnih stanj, občutij in mišljenja	Sposobnost identifikacije emocij pri drugih, v umetniških delih ipd. skozi jezik, zvok, zunanost in vedenje	Sposobnost natančnega izražanja emocij in potreb, povezanih s temi emocijami	Sposobnost razločevanja med natančnim – natančnim, iskrenim – neiskrenim izražanjem emocij
--	---	--	--

Razvojni vidik

Omenjena opredelitev je bila osnova za oblikovanje več samoocenjevalnih vprašalnikov. Izmed njih v nadaljevanju navajamo tri najbolj zanimive, in sicer Lestvico emocionalne inteligentnosti EIS (Emotional Intelligence Scale, Schutte in dr., 1998), Vprašalnik emocionalne inteligentnosti – kompetentnosti UEK-136 (Upitnik emocionalne inteligencije – kompetentnosti, Takšič, 1998; 2001; 2002; Takšič, Jurin in Cvenič, 2001) oziroma njegovo krajšo verzijo UEK-45 (Takšič, 1998; 2001; 2002 Takšič in dr., 2001) in vprašalnik emocionalne inteligentnosti avtorjev Van der Zee, Thijs and Schakel (2002).

Vprašalnik za oceno emocionalne inteligentnosti oziroma skrajšani vprašalnik ter Schutte in sodelavci (1998) so oblikovali samoocenjevalno Lestvico emocionalne inteligentnosti EIS (Emotional Intelligence Scale), ki naj bi ugotavljala sposobnost prepoznavanja, izražanja, usmerjanja in uporabe emocij. S faktorško analizo, ki je pokazala en močan faktor, so skrajšali začetno število postavk z 62 na 33. Notranja konsistentnost lestvice je $\alpha = 0,87-0,90$, zanesljivost v času po dveh tednih $r = 0,78$. Avtorji poročajo o pomembni razliki med spoloma (moški, $M = 124,8$; $SD = 16,5$; ženske, $M = 130,9$; $SD = 15,1$; $t = 3,39$; $df = 327$; $p < 0,001$), Saklofske, Austin in Minski (2003) pa o bistveno manjših in nepomembnih razlikah med spoloma (moški, $M = 121,7$; $SD = 13,8$; ženske, $M = 124,2$; $SD = 13,2$; $t = 1,66$; $df = 351$; $p = 0,097$).

V zvezi s preverjanjem konstruktne veljavnosti navajajo avtorji pozitivno povezanost lestvice z optimizmom ($r = -0,52$, $p < 0,006$), s pozornostjo na čustva ($r = 0,63$, $p < 0,000$), z jasnostjo čustev ($r = -0,52$; $p < 0,000$), in negativno povezanost z aleksitimijo ($r = -0,65$, $p < 0,000$), impulzivnostjo ($r = -0,39$, $p < 0,003$) in depresivnostjo ($r = -0,37$, $p < 0,021$) (Schutte in dr., 1998), poleg tega pa tudi s kognitivno komponento empatije – zavzemanjem perspektive ($r = 0,35$, $p < 0,045$) in samoopozarjanjem ($r = 0,59$, $p < 0,001$), (Schutte in dr., 2001). Potrebno pa je opozoriti, da pri vseh omenjenih povezavah vzorec udeležencev ni bil večji od 30. V zvezi s preverjanjem diskriminativne veljavnosti do osebnostnih lastnosti rezultati na vzorcu 354 študentov kažejo, da je lestvica negativno povezana z nevroticizmom ($r = -0,37$, $p < 0,001$) in pozitivno z ekstravertnostjo ($r = 0,51$, $p < 0,000$), odprtostjo ($r = 0,27$, $p < 0,000$), sprejemljivostjo ($r = 0,18$, $p < 0,01$) in vestnostjo ($r = 0,38$, $p < 0,001$) (Saklofske in dr., 2003). Lestvica je bila deležna ostrih kritik, predvsem zaradi njene domnevne enodimenzionalnosti. Tako Petrides in Furnham (2000a) npr. poročata o štirih faktorjih navedene lestvice, identificiranih s faktorško analizo: optimizem-regulacija razpoloženja, identifikacija emocij, socialne spretnosti, oziroma regulacija emocij drugih oseb in uporaba emocij (pri mišljenju in odločanju), ki se deloma prekrivajo z modelom Saloveya in Mayerja. Zelo podobne faktorje so dobili tudi v drugi raziskavi (Saklofske in dr., 2003).

V zvezi s kriterijsko veljavnostjo lestvice navajajo avtorji njeno pozitivno povezanost z učenim uspehom (Schutte idr., 1998), zadovoljstvom z življenjem in manjšo nagnjenostjo k depresivnosti, tudi ob kontroliranju osebnostnih lastnosti (Saklofske in dr., 2003). Rezultat na lestvici je pozitivno povezan s socialnimi spretnostmi, kooperativnostjo ter tesnimi in zadovoljujočimi medosebnimi odnosi (Schutte in dr., 2001). Na vzorcu adolescentov (Ciarrochi, Chan in Bajgar, 2000) so ugotovili pozitivno povezanost posameznih lestvic s sposobnostjo identifikacije emocionalnih izrazov, količino socialne podpore, stopnjo zadovoljstva s socialno podporo in s sposobnostjo usmerjanja razpoloženja.

Takšič (1998; 2001; 2002; Takšič in dr., 2001) je podobno kot Schutte in sodelavci (1998) izhajal iz modela emocionalne inteligentnosti Mayerja in Saloveya (1997) in sestavil Vprašalnik emocionalne inteligentnosti – kompetentnosti UEK-136 (Upitnik emocionalne inteligencije – kompetentnosti) s 16 lestvicami. Lestvice so obli-

kovane na podlagi kombinacije štirih stopenj kompleksnosti procesov in štirih razvojno različno zahtevnih emocionalnih sposobnosti (tabela 2). Prvi nivo se nanaša na sposobnosti zaznavanja, ocenjevanja in izražanja emocij, drugi na zavestno spodbujanje mišljenja s pomočjo emocij, tretji na razumevanje in analiziranje emocij, najvišji, četrti nivo pa se nanaša na reflektivno regulacijo emocij za spodbujanje emocionalnega in intelektualnega razvoja. Alfa koeficienti notranje konsistentnosti posameznih lestvic se v povprečju gibljejo med 0,62 in 0,82. Avtor je preverjal konvergentno in diskriminativno veljavnost vprašalnika s testi inteligentnosti in z vprašalnikom socialnih veščin. Slednji naj bi po njegovem mnenju ugotavljal socialno in emocionalno komponento socialne inteligentnosti. Splošna inteligentnost je pomembno povezana z lestvico Interpretiranje pomena ($r = 0,18$), v negativni smeri tudi z lestvico Poimenovanje emocij ($r = -0,16$). Nekoliko višje so bile korelacije s socialno inteligentnostjo ($r = 0,02$ do $0,57$), kar je v skladu tudi z rezultati drugih raziskav (npr. Mayer in dr., 2002).

Tabela 2. Področja in lestvice Vprašalnika za oceno emocionalne inteligentnosti (Takšič, 1998).

Področje	Lestvica
Zaznavanje, ocenjevanje in izražanje emocij	Razlikovanje emocij
	Izražanje lastnih emocij
	Zaznavanje emocij v umetnosti
	Zaznavanje emocij drugih oseb
Spodbujanje mišljenja z emocijami	Vpliv emocij na aktivnosti
	Vpliv emocij na mišljenje
	Pomoč emocij pri pomnjenju
	Usmerjanje pozornosti z emocijami
Razumevanje in analiziranje emocij	Poznavanje razvoja emocij
	Razumevanje kompleksnih občutij
	Interpretiranje pomena emocij
	Poimenovanje emocij
Reflektivna regulacija emocij za spodbujanje emocionalne in intelektualne rasti	Ravnanje z emocijami
	Refleksivno spremljanje emocij
	Nadzor nad emocijami
	Odprtost do občutij

Prediktivno veljavnost je avtor ugotavljal s povezanostjo z nekaterimi indikatorji uspešnosti v življenju. Multipla korelacija zadovoljstva z življenjem z vsemi šestnajstimi lestvicami emocionalne inteligentnosti je $R = 0,55$ (30,5% variance), od tega kar 23% pojasnjuje samo lestvica Ravnanje z emocijami. Regresijska analiza je pokazala pomembno povezanost emocionalne inteligentnosti z učnim uspehom; največ pojasnjene variance sta prispevali lestvici Vpliv emocij na aktivnosti in Vpliv emocij na mišljenje; zadnja v negativni smeri. Vse lestvice skupaj pa pojasnjujejo le 15% variance učnega uspeha. Vendar je ob kontroliranju splošne inteligentnosti doprinos emocionalne inteligentnosti pri pojasnjevanju učnega uspeha še vedno pomemben: splošna inteligentnost pojasnjuje 8,4% variance, emocionalna pa 13,5%.

Faktorska analiza vseh postavk vprašalnika je pokazala obstoj treh latentnih faktorjev (faktor percepcije, poznavanja in razumevanja emocij, faktor regulacije in kontrole emocij, faktor izražanja in poimenovanja emocij) in ni potrdila originalnega modela, iz katerega je avtor izhajal. Na podlagi teh rezultatov je avtor sestavil krajšo

obliko vprašalnika 45 postavkami (UEK-45, Takšič, 1998; 2001; 2002; Takšič in dr., 2001), ki sestavljajo tri lestvice: lestvico zaznavanja in razumevanja emocij ($\alpha = 0.85 - 0.90$), lestvico izražanja in poimenovanja emocij ($\alpha = 0.79 - 0.82$) ter lestvico upravljanja z emocijami ($\alpha = 0.71 - 0.78$). Zmerna povezanost med lestvicami ($r = 0.35 - 0.51$) kaže tudi na smiselnost uporabe skupnega rezultata na vseh treh lestvicah ($\alpha = 0.88 - 0.92$). Skupni rezultat na krajši obliki vprašalnika je pomembno povezan z aleksitimijo ($r = -0.53$) in empatijo, precej bolj s kognitivnim vidikom empatije ($r = 0.44$) kot emocionalnim vidikom (skupni rezultat, $r = 0.27$; povezanost z lestvico zaznavanja emocij je $r = 0.43$), samospoštovanjem ($r = 0.42$), zadovoljstvom z življenjem ($r = 0.41$), pozitivnim razpoloženjem ($r = 0.59$) in negativnim razpoloženjem ($r = -0.32$). Skupni rezultat na vprašalniku je najbolj povezan s 5. faktorjem velikih pet, z odprtostjo ($r = 0.52$). Kot pomembna se je izkazala tudi povezanost z ostalimi faktorji velikih pet (emocionalna stabilnost, $r = 0.40$; ekstravertnost, $r = 0.39$; vestnost, $r = 0.39$; sprejemljivost, $r = 0.36$). Velikost in smer povezav tega vprašalnika z omenjenimi spremenljivkami sta podobna kot pri vprašalniku emocionalne inteligentnosti EIS (Schutte in dr., 1998), kar je pričakovano, saj oba avtorja izhajata iz istega teoretičnega modela emocionalne inteligentnosti.

Tudi Van der Zee, Thijs and Schakel (2002) navajajo, da so pri oblikovanju svojega vprašalnika emocionalne inteligentnosti izhajali iz definicije Saloveya in Mayerja (1990), čeprav je struktura njihovega modela podobna tudi Golemanovemu pojmovanju emocionalne inteligentnosti (Goleman, 2002). Sestavili so 17 lestvic za proučevanje posameznikovih vidikov emocionalne inteligentnosti (tabela 3). Tri lestvice se nanašajo na posameznikovo sposobnost zaznavanja in interpretiranja lastnih emocij, šest na ravnanje z lastnimi emocijami, tri na sposobnost zaznavanja in interpretiranja emocij drugih in pet lestvic na sposobnost ravnanja z emocijami drugih. Eksplozivna faktorjska analiza je potrdila obstoj treh latentnih faktorjev (empatija, avtonomnost in emocionalna kontrola) in ni potrdila njihove teoretične delitve lestvic po eni strani na kognitivne nasproti vedenjskim procesom, po drugi pa na procese, ki se nanašajo na lastne emocije nasproti procesom, ki se nanašajo na emocije drugih.

Tabela 3. Model emocionalne inteligentnosti (Van der Zee in dr., 2002).

	Lastne emocije	Emocije drugih
	Zaznavanje in interpretiranje lastnih emocij	Zaznavanje in interpretiranje emocij drugih
Kognitivni procesi	<ul style="list-style-type: none"> • Emocionalno samozavedanje • Zanašanje nase • Pozitivno mišljenje 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktivno poslušanje • Empatija • Razumevanje človeške narave
	Ravnanje z lastnimi emocijami	Ravnanje z emocijami drugih
Vedenjski procesi	<ul style="list-style-type: none"> • Spoprijemanje s stresom • Avtonomnost • Prilagodljivost • Samomotiviranje • Samorazvoj • Samokontrola 	<ul style="list-style-type: none"> • Skrb za druge • Spretnosti za delo v skupini • Vplivanje na druge • Ravnanje v konfliktih • Razvoj drugih

Avtorje je zanimala diskriminativna veljavnost odkritih faktorjev emocionalne inteligentnosti do petih glavnih faktorjev osebnosti (ekstravertnost, sprejemljivost, vestnost, čustvena stabilnost in odprtost). V raziskavi so ugotovili, da je empatija prvenstveno kombinacija ekstravertnosti in sprejemljivosti, emocionalna kontrola pa mešanica vseh petih faktorjev s čustveno stabilnostjo kot najboljšim prediktorjem. Za faktor avtonomija je bil najboljši prediktor peti faktor, odprtost oziroma intelekt, če so emocionalno inteligentnost posameznika ocenjevale druge osebe, oziroma čustvena stabilnost v primeru samoocenjevanja. Avtorji vprašalnika so med redkimi, ki so ugotavljali kriterijsko veljavnost emocionalne inteligentnosti glede na učni uspeh in uspeh v družbi (socialne aktivnosti in socialna kompetentnost) ob kontroliranju "klasične" inteligentnosti in osebnostnih lastnosti. In zanimivo, emocionalna inteligentnost se je izkazala kot pomemben prediktor tako za učni uspeh kot za uspeh v družbi.

Emocionalna inteligentnost in psihično (emocionalno) zdravje

Povsem lasten pristop k emocionalni inteligentnosti je značilen za Bar-Ona (1997). Izhajal je z vidika osebnosti oziroma natančneje, z vidika optimalnega funkcioniranja posameznika. Avtor pojmuje emocionalno inteligentnost veliko širše in meni, da se le-ta nanaša na emocionalne, osebne, socialne in preživetvene dimenzije inteligentnosti, ki so pogosto bolj pomembne za vsakdanje funkcioniranje kot tradicionalni, kognitivni vidiki inteligentnosti. Emocionalna inteligentnost naj bi se tako nanašala na vrsto nekognitivnih sposobnosti, zmožnosti in spretnosti, ki vplivajo na posameznikovo sposobnost uspešnega soočanja z zahtevami in pritiski okolja. Emocionalna inteligentnost je po njegovem mnenju taktična (neposredno funkcioniranje), medtem ko je kognitivna inteligentnost strateška (dolgoročna kapaciteta), zato je prva dober prediktor uspeha, saj odraža posameznikovo sposobnost uporabe znanja v neposredni situaciji. Kot taka je pomemben faktor pri določanju posameznikove zmožnosti za uspeh v življenju in direktno vpliva na splošno psihično oziroma emocionalno zdravje in zadovoljstvo. Avtorja je zanimalo, zakaj so nekateri posamezniki sposobni razviti dobro psihično zdravje in zadovoljstvo, drugi pa ne, oziroma zakaj nekateri bolje uspejo v življenju kot drugi, zato je začel proučevati faktorje, ki naj bi vplivali na uspeh na splošno. V 20 letih svojega dela je razvil teoretično eklektičen in multifaktorski pristop h kompleksno povezanima konceptoma emocionalne inteligentnosti in psihičnega zdravja ter zadovoljstva.

Da bi empirično preučil teorijo, ki se je v psihologiji oblikovala za razlago determinant psihičnega zdravja in zadovoljstva, je avtor sestavil vprašalnik, ki naj bi najprej ugotavljal psihično zadovoljstvo in zdravje (Bar-On, 2000), po letu 1990, ko sta Salovey in Mayer in opredelila konstrukt emocionalne inteligentnosti, pa se je odločil za poimenovanje Vprašalnik emocionalnega kvocienta (EQ-i, Emotional Quotient Inventory, Bar-On, 1997). Osnova vprašalnika so torej avtorjeve klinične izkušnje in obstoječa znanstvena literatura s tega področja. Avtor je najprej logično grupiral spremljivke in identificiral glavne faktorje, ki determinirajo učinkovito, uspešno funkcioniranje posameznika in njegovo emocionalno zdravje, nato je za posamezne faktorje oblikoval operacionalne definicije in na podlagi teh definicij konkretne postavke (okoli 1000). V naslednji fazi jih je skrčil od okoli 80 na 15-20 za vsako dimenzijo, kot jih vsebuje končna verzija vprašalnika.

Vprašalnik EQ-i sestavlja 15 lestvic, ki oblikujejo 5 kompozitnih lestvic poleg seveda skupnega rezultata – količnika emocionalne inteligentnosti, ki naj bi odražal posameznikovo splošno stopnjo emocionalne inteligentnosti (tabela 3).

Notranja konsistentnost lestvic je v povprečju $\alpha = 0,76$. Zanesljivost vprašalnika po metodi test-retest je bila po enem mesecu $r = 0,85$ in po štirih mesecih $r = 0,75$.

Eksploratorna faktorjska analiza je odkrila 13 faktorjev, ki so večinoma potrjevali teoretični model in razvrstitev postavk, z izjemo prvega, največjega faktorja, ki je vključeval postavke z lestvic Spoštovanje do sebe, Sreča, Optimizem in Samoaktualizacija. Zaradi te pomanjkljivosti je avtor izvedel še konfirmatorno faktorjsko analizo in potrdil upravičenost ločevanja posameznih lestvic in tudi hierarhičnost modela emocionalne inteligentnosti ter smiselno uporabe petih kompozitnih lestvic. Petrides in Furnham (2001) sta podobno izvedla konfirmatorno faktorjsko analizo, da bi preverila Bar-Onov hierarhični model emocionalne inteligentnosti, pri čemer njuni rezultati kažejo na nepotrebnost uporabe petih kompozitnih lestvic. Palmer, Manocha, Gignac in Stought (2003) pa so z vrsto eksploratornih in konfirmatornih faktorjskih analiz potrdili en splošni faktor emocionalne inteligentnosti in šest primarnih faktorjev, in sicer emocionalno razpoloženje (samospoštovanje, sreča, optimizem, samoaktualizacija), interpersonalni faktor (medosebni odnosi, socialna odgovornost, empatija), kontrolo impulzov, reševanje problemov, emocionalno samozavedanje in značaj (fleksibilnost, neodvisnost).

Konstruktno veljavnost vprašalnika je avtor ugotavljal s proučevanjem njegove povezanosti z zunanjimi kriteriji, od osebnostnih vprašalnikov do testov inteligentnosti (Bar-On, 1997). Skupni rezultat, torej EQ, je pozitivno povezan s tremi faktorji Cattellovega vprašalnika 16PF – z močjo jaza C ($r = 0,51$ do $0,72$), občutki krivde O ($r = -0,47$ do $-0,55$) in ergično napetostjo Q4 ($r = -0,33$ do $-0,57$), poleg tega pa tudi z nevroticizmom ($r = -0,36$) in depresivnostjo ($r = -0,56$). Newsome, Day in Catano (2000) poročajo o podobnih povezavah med emocionalno inteligentnostjo in lestvicami vprašalnika 16PF ter zaključujejo, da je vprašalnik EQ-i predvsem mera za nevroticizem. Tudi Dawda in Hart (2000) v svoji raziskavi na vzorcu 243 študentov poročata o precejšnjem prekrivanju EQ-i z osebnostnimi lastnostmi. Skupni rezultat na vprašalniku EQ-i je pomembno povezan z vsemi petimi dimenzijami osebnosti; pri moških najbolj z nevroticizmom ($r = -0,62$), ekstravertnostjo ($r = 0,52$), vestnostjo ($r = 0,51$), sprejemljivostjo ($r = 0,43$) in v manjši meri z odprtostjo ($r = -0,12$), pri ženskah najbolj z nevroticizmom ($r = -0,72$), ekstravertnostjo ($r = 0,56$), sprejemljivostjo ($r = 0,43$), vestnostjo ($r = 0,33$) in odprtostjo ($r = -0,17$).

Skupni rezultat na vprašalniku ni povezan z rezultatom na testu inteligentnosti Wechsler Intelligence Test – WAIS ($r = 0,12$; $N = 40$), kot poroča avtor v priločniku (Bar-On, 1997). Nizke in večinoma nepomembne korelacije posameznih lestvic in skupnega rezultata na vprašalniku so bile tudi s testom fluidne inteligentnosti General Adult Mental Ability scale GAMA (Derksen, Kramer in Katzko, 2002). Korelacije vprašalnika s testom emocionalne inteligentnosti MSCEIT-om še niso natančno preverjene. V priločniku MSCEIT (Mayer in dr., 2002) poročajo o korelacijah $r = 0,31$ ($N = 40$) in $r = 0,39$ ($N = 137$), vendar ti temeljita na raziskovalni verziji MSCEIT, sicer pa naj bi bile po navedbi avtorjev testa še nižje ($r = 0,18$, $N = 207$; $r = 0,12$, $N = 309$).

Tabela 4. Lestvice EQ-i vprašalnika za merjenje emocionalne inteligentnosti (Bar-On, 1997).

KOMPOZITNE LESTVICE	Lestvice	Opis lestvice
Intrapersonalna inteligentnost	Emocionalno samozavedanje	spodobnost prepoznavanja lastnih čustev (zavedanje, sposobnost njihovega ločevanja in poznivanja njihovih vzrokov)
	Asertivnost	spodobnost sprejemanja in izražanja lastnih čustev, prepričanj in misli, zavzemanja za svoje pravice (ne dovoliti, da vas drugi izkoriščajo) na nedestruktiven način
	Samospoštovanje	spodobnost, da posameznik sprejme poznane pozitivne in negativne vidike sebe, svoje omejitve in možnosti, se spoštuje in sprejme sebe kot v osnovi dobrega
	Samoaktualizacija	spodobnost realiziranja lastnih potencialov – dolgoročen, dinamičen proces, usmerjen k maksimalnemu razvoju posameznikovih spodobnosti, kapacitete in talentov
	Neodvisnost	spodobnost samousmerjenosti in samokontrole pri mišljenju in akcijah in emocionalna neodvisnost, zanašanje nase pri načrtovanju in odločanju glede pomembnih odločitev
Interpersonalna inteligentnost	Empatija	spodobnost zavedanja, razumevanja in upoštevanja čustev drugih; občutljivost na to, kaj, kako in zakaj drugi čutijo to, kar čutijo
	Medosebni odnosi	spodobnost ustvarjanja in vzdrževanja vzajemno zadovoljnih medosebnih odnosov, za katere je značilna intimnost in vzajemno dajanje in sprejemanje naklonjenosti
	Družbena odgovornost	spodobnost biti kooperativen in konstruktiven član socialne skupine. (vedenje na odgovoren način, socialna zavest in temeljna skrb za druge)
Prilagodljivost	Reševanje problemov	spodobnost identificiranja in definiranja problemov teri oblikovanje in uporaba potencialno učinkovitih rešitev
	Preverjanje realnosti	spodobnost doseganja skladnosti med tem, kaj doživljamo in tem, kaj objektivno obstaja
	Fleksibilnost	spodobnost prilagajanja emocij, misli in vedenja spreminajajoči situaciji in pogojem
Spoprijemanje s stresom	Frustracijska toleranca	spodobnost aktivnega in pozitivnega spoprijemanja z neprijetnimi dogodki in stresnimi situacijami, ne da bi bili preveč prizadeti
	Kontrola impulzov	spodobnost upiranja oziroma sposobnost odložitve impulza oziroma nagona po določenem vednju
Splošno razpoloženje	Sreča	spodobnost uživanja v življenju, zadovoljstvo z življenjem, z drugimi in na splošno
	Optimizem	spodobnost gledanja na svetlo stran življenja in vzdrževanja pozitivnega stališča, tudi v primeru težav

Povezanost rezultata na vprašalniku EQ-i z učnim uspehom naj bi bil eden od pokazateljev njegove kriterijske veljavnosti. Avtor v priročniku navaja statistično pomembno razliko v EQ med učno uspešnimi in neuspešnimi študenti, vendar če pogledamo rezultate na nivoju kompozitnih lestvic, razlike med skupinama niso pomembne na področju interpersonalne in intrapersonalne sposobnosti, pač pa na ostalih treh področjih (prilagodljivost, splošno razpoloženje, spoprijemanje s stresom). Tudi Newsome in sodelavci (2000) so ugotavljali povezanost rezultata na vprašalniku EQ-i z učnim uspehom. Medtem ko sta bila tako splošna inteligentnost kot osebnost (ekstravertnost in samokontrola) pomembno povezana z njim, pa noben od faktorskih skorov niti skupni rezultat na vprašalniku EQ-i ni bil povezan z učnim uspehom. Eden od indikatorjev veljavnosti vprašalnika EQ-i kot mere posameznikove sposobnosti, da uspe v življenju, je tudi povezanost s splošnim zadovoljstvom z življenjem. Bar-On (1997) v priročniku poroča o pomembni povezanosti ($r = 0,41$), vendar se pri tem postavlja vprašanje, ali ni prediktivna veljavnost EQ-i za splošno zadovoljstvo z življenjem le posledica visoke povezanosti z osebnostnimi faktorji.

Kar nekaj pomanjkljivosti tega vprašalnika bi lahko navedli. Lestvici Empatija in Družbena odgovornost npr. medsebojno visoko korelirata ($r=0,80$), kar ni presenetljivo, če so štiri od osmih postavk enake na obeh lestvicah. Podobni problemi so se pokazali pri lestvicah Neodvisnost in Aserktivnost in pri že omenjenih lestvicah Samospoštovanje, Sreča, Optimizem in Samoaktualizacija, ki so skupaj nasičevale dva faktorja. Kasneje (Bar-On, 2000) je avtor zaradi kritik glede uporabe naziva emocionalna inteligentnost pet lestvic vprašalnika EQ-i (neodvisnost, samoaktualizacija, optimizem, sreča in družbena odgovornost) definiral kot spodbujevalce emocionalne inteligentnosti, ostalih deset lestvic pa kot komponente emocionalne in socialne inteligentnosti.

Emocionalna inteligentnost in emocionalna kompetentnost

Če lahko za Mayerja in Saloveya (1997) rečemo, da sta umestila emocionalno inteligentnost v model inteligentnosti kot sposobnosti, Bar-On v kontekst osebnosti, pa je Goleman formuliral emocionalno inteligentnost v okviru kompetentnosti in uspešnosti v svetu dela (Goleman, 1998; Cherniss in Goleman, 2002). Avtor si zadnja leta poskuša pridobiti kredibilnost tudi v znanstvenih krogih, tako da aktivno empirično preverja svoje trditve o pomembnosti emocionalne inteligentnosti za uspeh v življenju, ki jih je navajal v svoji knjigi *Emotional intelligence* (1995).

Goleman (1995) je oblikoval definicijo emocionalne inteligentnosti deloma po predhodnih avtorjih, vendar ji je zaradi boljše kriterijske veljavnosti dodal večje število osebnostnih spremenljivk, kar je ena od glavnih kritik njegove teorije. Emocionalno inteligentnost opredeljuje kot sposobnost prepoznavanja lastnih čustev in čustev drugih, sposobnost samomotiviranja ter kot sposobnost upravljanja z lastnimi čustvi in s čustvi v medosebnih odnosih. Leta 1995 je objavil lestvico emocionalne inteligentnosti z 10 postavkami, ki so jo Davies in dr. (1998) celo vključili v svojo obsežno raziskavo. Pokazalo se je, da je lestvica najbolj povezana (v negativni smeri) s psihotocizmom ($r = -0,30$) in tremi lestvicami Vprašalnika emocionalne kontrole ($r = 0,22$ do $0,34$). Sicer pa se kasneje lestvica zaradi neraziskanih merskih karakteristik ni več pojavljala v raziskavah.

Leta 1998 je Goleman predlagal model emocionalne inteligentnosti, v katerem je opredelil 5 področij emocionalne inteligentnosti. Tri se nanašajo na osebno kompetentnost in zaznavanje ter ravnanje z lastnimiemocijami (samozavedanje, samoregulacija, motivacija), dve pa na medosebno, socialno kompetentnost, torej na zaznavanje in ravnanje zemocijami drugih oseb (empatija, socialne spretnosti). Skupaj naj bi ta področja vključevala 25 sposobnosti. Novejši model (Boyatzis, Goleman in Rhee, 2000) je

revizija tega modela in upošteva najnovejše statistične analize, ki podpirajo 20 sposobnosti, organiziranih glede na dve dimenziji (tabela 5). Ločijo dva vidika emocionalnih sposobnosti (osebni in socialni oziroma medosebni) ter dve ravni funkcioniranja (raven prepoznavanja in raven uravnavanja emocij). S kombiniranjem teh dveh dimenzij so avtorji dobili štiri klastre, znotraj katerih so identificirali večje število sposobnosti. Prvi klaster kompetenc se nanaša na samozavedanje in posameznikovo sposobnost razumevanja lastnih emocij, pa tudi svojih dobrih in šibkih strani. Ravnanje s seboj se nanaša na sposobnosti učinkovitega upravljanja, reguliranja lastnih motivov, emocij in vedenja. Socialno zavedanje se nanaša na posameznikovo sposobnost razumevanja drugih, socialne spretnosti pa vključujejo sposobnosti, ki se nanašajo na posameznikovo sposobnost motiviranja in usmerjanja drugih.

Tabela 5. Model emocionalne kompetentnosti (Goleman, 2002).

	Osebnostne sposobnosti (sposobnosti, ki determinirajo uspešnost obvladovanja sebe)	Socialne sposobnosti (sposobnosti, ki determinirajo uspešnost medosebnih odnosov)
Zaznavanje	Samozavedanje (zavedanje sebe, svojih čustev ter potreb) <ul style="list-style-type: none"> • Emocionalno samozavedanje (prepoznavanje emocij in njihovih posledic) • Samopercepcija (poznavanje svojih dobrih strani in omejitev) • Samozaupanje (Občutek lastne vrednosti in moči) 	Socialno zavedanje (zavedanje čustev, potreb, skrbi drugih) <ul style="list-style-type: none"> • Empatija (Občutenje občutij in perspektiv drugih) • Socialna orientacija (prepoznavanje in zadovoljevanje potreb drugih) • Organizacijska zavest (prepoznavanje emocij in odnosov moči v skupini)
	Ravnanje s seboj (ravnanje z notranjimi impulzi, stanji in sposobnostmi) <ul style="list-style-type: none"> • Samokontrola (nadzor nad razdiralnimi emocijami in impulzi) • Zanesljivost (vzdrževanje visokih standardov za poštenost) • Vestnost (prevzemanje odgovornosti za lastnem uspeh) 	Socialne spretnosti (učinkovitost induciranja zelenih reakcij pri drugih) <ul style="list-style-type: none"> • Napredek drugih (občutek za potrebe po razvoju in spodbujanje drugih) • Vplivnost (uporaba učinkovitih prijemov, taktik pri prepečevanju) • Komunikacija (odprto poslušanje in posredovanje prepričljivih sporočil) • Reševanje konfliktov (učinkovito pogajanje in reševanje konfliktov in sporov) • Vodstvene sposobnosti (spodbujanje in vodenje posameznikov in skupin) • Spodbujanje sprememb (spodbujanje in učinkovito obvladovanje sprememb) • Oblikovanje zvez (oblikovanje in negovanje učinkovite socialne mreže) • Skupinsko delo in sodelovanje (sodelovanje z drugimi v smeri skupnih ciljev)
Vedenje	<ul style="list-style-type: none"> • Prilagodljivost (fleksibilnost v obvladovanju sprememb) • Storitnostna motivacija (težnja po izboljšanju, po odličnosti) • Samoiniciativnost (pripravljenost izkoristiti priložnost) 	

Goleman je kasneje s sodelavci na podlagi omenjenega modela oblikoval vprašalnik emocionalne kompetentnosti ECI (Emotional Competence Inventory; Boyatzis in dr., 2000). Vprašalnik so aplicirali na vzorcu 600 vodilnih delavcev, strokovnjakov in študentov, ki so jih ocenjevali tudi njihovi sodelavci oziroma kolegi. Notranja konsistentnost posameznih lestvic je od 0,63 do 0,87 za samoocenjevanje in od 0,80 do 0,95 za ocenjevanje s strani sodelavcev. V raziskavi so odkrili tri klastre: samozavedanje, samokontrola in socialno zavedanje. Slednji vključuje tudi podklaster medosebnih spretnosti, kar pomeni, da je razlika med tema področjema lahko le teoretična in ne empirična. Sicer pa drugih objavljenih raziskav v zvezi z zanesljivostjo in veljavnostjo omenjenega vprašalnika za zdaj ni.

Samoocenjevalni vprašalniki za proučevanje posameznih vidikov ravnanja z emocijami

Poleg vprašalnikov, ki temeljijo na teoriji Saloveya in Mayerja (1990), in vprašalnikov, ki izhajajo iz drugih definicij in modelov emocionalne inteligentnosti (Bar-On, 1997, 2000; Goleman, 1995, 1998), obstaja še cela vrsta samoocenjevalnih vprašalnikov, ki so večinoma nastali pred začetkom proučevanja emocionalne inteligentnosti in se nanašajo na posamezne vidike ravnanja z emocijami. Ti vprašalniki primarno niso bili namenjeni proučevanju emocionalne inteligentnosti, vendar jih lahko glede na vsebino uvrstimo med mere posameznih vidikov emocionalne inteligentnosti ali vsaj njej podobne konstrukte. Vprašalnike in lestvice, ki vsaj posredno ugotavljajo posameznikove samopercipirane sposobnosti, povezane z ravnanjem z emocijami, sta Schutte in Malouff (1999) razvrstila v štiri skupine, in sicer na vprašalnike, ki se nanašajo na zaznavanje in razumevanje emocij, na vprašalnike, ki se nanašajo na izražanje emocij, na vprašalnike, ki se nanašajo na uravnavanje in uporabo emocij ter na vprašalnike, ki se nanašajo na emocionalne aspekte medosebnih odnosov.

Prva skupina vprašalnikov se nanaša na sposobnost točnega zaznavanja in razumevanja emocij. V to skupino sodita dve lestvici iz Vprašalnika meta-razpoloženja (Salovey, Mayer, Goldman, Turvey in Palfai, 1995). Lestvica pozornosti na emocije ugotavlja stopnjo pozornosti, ki jo posameznik posveča svojim emocijam, druga ugotavlja razločnost doživljanja teh emocij. Schutte in Malouff (1999) sta v skupino vprašalnikov, ki se nanašajo na sposobnost točnega zaznavanja in razumevanja emocij, uvrstila tudi dimenzijo odprtosti petih velikih faktorjev osebnosti.

V skupino, ki se nanaša na izražanje emocij, spadajo različni vprašalniki emocionalne kontrole in ekspresivnosti, npr. Vprašalnik emocionalne kontrole (Roger in Narian, 1989) in Vprašalnik emocionalne ekspresivnosti (King in Emmons, 1990).

Vprašalnike, povezane z reguliranjem in uporabo emocij, lahko razdelimo na tiste, ki se nanašajo na sposobnosti spoprijemanja s stresom (npr. Vprašalnik spoprijemanja, Carver, Scheier in Weintraub, 1989), in tiste, ki se nanašajo na sposobnost ohranjanja pozitivnega razpoloženja (npr. Lestvica življenjske orientacije LOT-R, Scheier, Carver in Bridges, 1994). Področje reguliranja in uporabe emocij vključuje tudi sposobnost kontroliranja impulzov (npr. Vprašalnik impulzivnosti, Eysenck, Pearson, Easting in Allsopp, 1985). Na emocionalne aspekte medosebnih odnosov in socialnega konteksta se nanašajo konstrukti altruizma, samonadziranja, faktor sprejemljivosti iz velikih pet osebnostnih faktorjev in empatija (Schutte in Malouff, 1999).

Empatija ima nasploh posebno mesto v raziskavah emocionalne inteligentnosti, saj je ponavadi vključena v samo opredelitev emocionalne inteligentnosti. Na to kaže tudi analiza 15 sposobnosti, ki jih najpogosteje navajajo v pojmovanjih emocionalne inteligentnosti (Petrides in Furnham, 2000b). Faktorska analiza je odkrila dva faktorja, ki sta

ju avtorja poimenovala empatija in samomotiviranje. S faktorjem empatija so bile med drugim nasičene tudi sposobnosti, kot so zaznavanje občutij drugih, razumevanje drugih (kaj druge motivira in kako funkcionirajo), razreševanje medosebnih konfliktov, razumevanje in ustrezno reagiranje na razpoloženje drugih... Emocionalna inteligentnost se bolj ali manj prekriva z empatijo, pač odvisno od njune opredelitve. Najzgodnejše definicije empatije so večinoma poudarjale njeno emocionalno komponento, predvsem emocionalni odziv opazovalca in ne samo razumevanje čustvenega doživljanja druge osebe (Lamovec, 1988). Rogersovo razumevanje empatije (1957, po Lamovec, 1988) že pomeni odklon od prvotnega pojmovanja, saj jo opisuje predvsem kot kognitivni pojav, za katerega je značilna občutljivost terapevta za čustva in potrebe klienta, ne zahteva pa se čustveno doživljanje tega stanja s strani terapevta. Najskrajnejše kognitivne opredelitve jo označujejo le še kot zmožnost razločevanja in določanja emocionalnih stanj drugih, kar se v bistvu nanaša na prvi nivo modela emocionalne inteligentnosti (Salovey in Mayer, 1990), na prepoznavanje čustev drugih. Večina vprašalnikov empatije meri izraženost lastnosti, za katere so predhodno ugotovili, da so tipične za empatične osebe. Eden najbolj znanih vprašalnikov je Hoganova lestvica empatije (1968), ki jo lahko vrednotimo kot celoto, tako kot je predvideval avtor, ali po faktorjih, ki so jih odkrili naknadno (socialno samozaupanje, umirjenost, občutljivost in nekonformizem). Drugi pomembni vprašalnik empatije je Indeks medosebne odzivnosti (Davis, 1980), ki ga ravno tako sestavljajo štiri lestvice (zavzemanje perspektive, lestvica domišljije, empatično zanimanje, osebna prizadetost), pri čemer se prvi dve lestvici nanašata na bolj kognitivne, zadnji dve pa na emocionalne vidike empatije.

Aleksitimija je še en pomemben konstrukt, ki se pogosto omenja pri proučevanju emocionalne inteligentnosti in se nanaša na pomanjkanje sposobnosti predvsem verbalnega izražanja emocij, pa tudi zaznavanja lastnih emocij ter usmerjenost k zunanjim dogodkom namesto k notranjemu doživljanju (Sifneos, 1972, po Zech, Luminet, Rime in Wagner, 1999). Raziskave kažejo na visoko povezanost aleksitimije in emocionalne inteligentnosti, zato nekateri avtorji menijo, da lahko aleksitimijo uporabljamo za ugotavljanje izraženosti emocionalne inteligentnosti, oziroma vsaj za grobo identifikacijo posameznikov z nizko emocionalno inteligentnostjo. Med vprašalniki aleksitimije je med najbolj razširjenimi Toronto lestvica aleksitimije TAS-20 (Taylor, Bagby in Luminet, 2000), ki jo lahko vrednotimo kot celoto ali po faktorjih (težave pri identifikaciji čustev, težave pri opisovanju čustev, ekternalnost v mišljenju). Tako je npr. korelacija med skupnim rezultatom na vprašalniku EQ-i in lestvico aleksitimije $r = -0,72$ (Parker, Taylor in Bagby, 2001), med skupnim rezultatom na vprašalniku EQ-i in strukturiranim intervjujem za ugotavljanje aleksitimije pa $r = -0,44$ (Dawda in Hart, 2000). Kljub visokim interkorelacijam med konstruktoma in s tem medsebojnim prekrivanjem konfirmatorne faktorjske analize kažejo, da gre za dva ločena konstrukta (Saklofske in dr., 2003; Parker idr., 2001).

Zaključki

Izraz emocionalna inteligentnost raziskovalci brez zadržkov uporabljajo tako za teste emocionalnih sposobnosti kot tudi za samoocenjevalne vprašalnike emocionalne inteligentnosti, čeprav gre pri slednjih za ugotavljanje izraženosti samopercipiranih sposobnosti oziroma samopodobe. Kritika samoocenjevalnih vprašalnikov se nanaša predvsem na problem indirektnega proučevanja emocionalnih sposobnosti. Salovey in Mayer (1990), ki sta želela umestiti proučevanje področja posameznikovih sposobnosti procesiranja informacij, povezanih z emocijami, v okvir proučevanja ostalih vrst inteligentnosti, menita, da samopodoba na tem področju ni dovolj točen odraz dejanskih

sposobnosti. Na to naj bi kazala nizka povezanost ($r < 0,30$) med samoocenjevanjem splošne inteligentnosti in dejanskimi sposobnostmi (Paulhus, Lysy in Yik, 1998, Furnham, 2001) in tudi med samoocenjevanjem emocionalne inteligentnosti in dejanskimi sposobnostmi na tem področju inteligentnosti ($r = 0,12 - 0,18$; Mayer in dr., 2002).

Nič manj kot problem merjenja pa ni problematična diskriminativna veljavnost emocionalne inteligentnosti kot osebnostne lastnosti v odnosu do drugih osebnostnih lastnosti, kar je še posebej problematično pri vprašalnikih, ki ne izhajajo direktno iz opredelitve in modela emocionalne inteligentnosti kot sposobnosti, pač pa iz mešanih modelov. V tem primeru ni problem samo metoda merjenja, ampak že teoretična opredelitev konstrukta emocionalne inteligentnosti.

Zaradi uporabe imena emocionalna inteligentnost sta bila deležna ostrih kritik tako Bar-On kot tudi Goleman (Mayer, Salovey in Caruso, 2000; Petrides in Furnham, 2000a). Če lahko za teorijo Mayerja in Saloveya (1997) rečemo, da v pojmovanje emocionalne inteligentnosti ne vključuje osebnostnih lastnosti in da je njuna definicija emocionalne inteligentnosti iz leta 1990 še vedno osnova večine raziskav na tem področju, pa je Bar-On (1997) prav poudarjal tesno medsebojno prepletenost emocionalne inteligentnosti s psihičnim zdravjem v smislu, da je prva pogoj ali celo mera drugega. Kasneje Bar-On (2000) zaradi kritik že govori o emocionalni in socialni inteligentnosti, ki naj bi jo ugotavljal njegov vprašalnik, poleg tega, da je pet lestvic, ki naj bi ugotavljale izraženost posamezne komponente emocionalne inteligentnosti, poimenoval le še kot njene spodbujevalce. Zdi se, da je socialna inteligentnost zelo široko definirana, zato je avtor kasneje raje navajal, da se vprašalnik EQ-i nanaša tako emocionalno kot socialno inteligentnost. To pa med drugim kaže na za zdaj zelo pomanjkljivo diskriminativno veljavnost teh dveh konstruktov. Podobno tudi Goleman (1998, 2002) zaradi ostrih kritik glede vključevanja najrazličnejših osebnostnih spremenljivk v definicijo emocionalne inteligentnosti raje uporablja izraz emocionalna kompetentnost, ki jo opredeljuje kot naučeno sposobnost, ki temelji na emocionalni inteligentnosti in vodi k izjemnim dosežkom pri delu.

Naslednja kritika samoocenjevalnih vprašalnikov emocionalne inteligentnosti se nanaša na njeno domnevno pomembnost pri napovedovanju splošnega uspeha v življenju (Mayer, 1999). V zvezi s to tematiko je aktualen podnaslov knjige *Emotional intelligence* (Goleman, 1995) – zakaj je lahko pomembnejša od IQ. Eden izmed vzrokov za popularnost emocionalne inteligentnosti je bila vsekakor ta obljuba o vsesplošnem uspehu v življenju, predvsem zato, ker je avtor trdil, da ta sposobnost ni podedovana. Avtor še vedno trdi, da prispeva emocionalna kompetentnost k nadpovprečnemu uspehu pri delu (področje vodenja) dvakrat več kot IQ in strokovne sposobnosti skupaj (Goleman, 1998), vendar raziskave, ki jih navajamo, kažejo na manjši, vendar pomemben prispevek različnih mer emocionalne inteligentnosti h kriterijskim spremenljivkam. Za zdaj je raziskav v zvezi s prediktivno veljavnostjo še malo, poleg tega pa so kriteriji uspešnosti v življenju v njih pogosto zoženi le na učno uspešnost, zato težko ovrednotimo vrednost tega konstrukta za napovedovanje uspešnosti na najrazličnejših področjih življenja.

Če so samoocenjevalni vprašalniki emocionalne inteligentnosti sestavljeni iz najrazličnejših osebnostnih spremenljivk, je seveda verjetnost za njihovo boljše prediktivno veljavnost večja, vendar pa se tu pojavi problem diskriminativne veljavnosti in smiselnosti vpeljave novih konstruktov in uporabe novih vprašalnikov, če iste lastnosti proučujejo že uveljavljeni vprašalniki. Najpogostejša kritika teh vprašalnikov se namreč nanaša na njihovo previsoko nasičenost z osebnostnimi spremenljivkami (Petrides in Furnham, 2001). V zvezi s povezanostjo emocionalne inteligentnosti z osebnostnimi lastnostmi smo omenili kar nekaj raziskav, na splošno pa lahko povzamemo, da ra-

ziskave v glavnem potrjujejo teoretična pričakovanja (Schutte in Malouff, 1999) o pozitivni povezanosti emocionalne inteligentnosti s sprejemljivostjo, ekstravertnostjo, vestnostjo, odprtostjo in emocionalno stabilnostjo, vendar korelacije večinoma niso tako visoke, da bi lahko dvomili o diskriminativni veljavnosti konstrukta emocionalne inteligentnosti.

Eden od problemov je tudi odnos samoocenjevalnih vprašalnikov emocionalne inteligentnosti do vprašalnikov, ki ugotavljajo izraženost različnih vidikov posameznikovih sposobnosti ali morda značilnosti ravnanja z emocijami. Področja zaznavanja lastnih emocij, izražanja emocij, ravnanja z emocijami v stresnih situacijah, meri že več obstoječih lestvic, torej bi lahko rekli, da ni bistvenih novosti v zvezi s samoocenjevanjem teh sposobnosti, le da do sedaj te lastnosti niso bile tako vrednostno opredeljene kot sposobnosti. Tipičen primer tega problema je empatija. Najzgodnejši način merjenja empatije je bilo ugotavljanje točnosti napovedi čustev ali vedenja druge osebe (Lamovec, 1988), torej so za njeno proučevanje uporabljali test maksimalnega dosežka, ki je zelo podoben testom za merjenje emocionalne inteligentnosti. Tudi sicer veliko definicij in modelov, vključno s prvotnim modelom Saloveya in Mayerja (1990), med drugimi lastnostmi vključuje tudi empatijo. Podobno lahko ugotovimo za več drugih emocionalnih sposobnosti, vključenih v koncept emocionalne inteligentnosti.

Na podlagi analize obravnavanih modelov in vprašalnikov težko zaključimo, da je emocionalna inteligentnost popolnoma novo področje osebnosti, ki do sedaj še ni bilo predmet raziskovanja v psihologiji, vendar so večino vidikov emocionalne inteligentnosti avtorji proučevali ločeno in ne pod okriljem enotne teorije, zato menimo, da je mogoče največji prispevek raziskovanja emocionalne inteligentnosti predvsem celosten in sistematičen teoretični pristop. Na podlagi enotne ideje o emocionalni inteligentnosti in njeni prilagoditveni funkciji bi bilo mogoče združiti in povezati ugotovitve najrazličnejših raziskav o načinih posameznikovega ravnanja z lastnimi emocijami in emocijami drugih v enotnejši koncept.

LITERATURA

- Bar-On, R. (1997). *Bar-On Emotional Quotient Inventory. A measure of emotional intelligence*. Toronto, ON: Multi-Health Systems Inc.
- Bar-On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. V R. Bar-On in J. D. A. Parker (ur.) *Handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school and in the workplace* (str. 363-388). San Francisco: Jossey-Bass.
- Bar-On, R., Brown, R. J. M., Kirkcaldy, B. D. in Thomé, E. P. (2000). Emotional expression and implications for occupational stress; an application of the Emotional Quotient Inventory (EQ-i). *Personality and Individual Differences*, 28, 1107-1118.
- Boyatzis, R., Goleman, D. in Rhee, K. (2000). Clustering competence in emotional intelligence: Insights from the emotional competence inventory (ECI). V R. Bar-On in J. D. A. Parker (ur.), *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Cantor, N. in Kihlstrom, J. F. (1987). *Personality and social intelligence*. Engelwood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Carver, C. S., Scheier, M. F. in Weintraub, J. K. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 267-283.
- Ciarrochi, J. V., Chan, A. Y. C. in Bajgar, J. (2001). Measuring emotional intelligence in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 31, 1105-1119.
- Davies, M., Stankov, L. in Roberts, R. D. (1998). Emotional intelligence: In search of an elusive construct. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 989-1015.
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.

- Dawda, D. in Hart, S. D. (2000). Assessing emotional intelligence: reliability and validity of the Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i) in university students. *Personality and Individual Differences*, 28, 797-812.
- Derksen, J., Kramer, I. in Katzko, M. (2002). Does a self-report measure for emotional intelligence assess something different than general intelligence? *Personality and Individual Differences*, 32, 37-48.
- Eysenck, S. B. G., Pearson, P. R., Easting, G. in Allsopp, J. F. (1985). Age norms for impulsiveness, venturesomeness and empathy in adults. *Personality and Individual Differences*, 6, 613-619.
- Furnham, A. (2001). Self-estimates of intelligence: culture and gender difference in self and other estimates of both general (g) and multiple intelligences. *Personality and Individual Differences*, 31, 1381-1405.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The theory of multiple intelligence*. New York: Basic Books.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam.
- Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. New York: Bantam.
- Goleman, D. P. (2002). An EI-based theory of performance. V C. Cherniss in D. P. Goleman (ur.), *The emotionally intelligent workplace: How to select for, measure, and improve emotional intelligence in individuals, groups, and organizations* [E-BOOK: ADOBE READER] Amazon.com.
- Hathaway, S. R. in McKinley, J. C. (1967). *The Minnesota Multiphasic Personality Inventory*. New York: Psychological Corporation.
- Hogan, R. (1968). Development of an empathy scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33, 307-316.
- Kihlstrom, J. F. in Cantor, N. (2000). Social intelligence. V R.J. Sternberg (ur.), *The handbook of intelligence* (str. 359-379). New York: Cambridge University Press.
- King, L. A. in Emmons, R. A. (1990). Conflict over emotional expression: Psychological and psychical correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 864-877.
- Lamovec, T. (1988). *Priručnik za psihologijo motivacije in emocij*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Mayer, J. D. (1999). Emotional Intelligence: Popular or scientific psychology? *APA Monitor*, 30, 50. [Shared Perspectives column] Washington, DC: American Psychological Association.
- Mayer, J. D., Caruso, D. R. in Salovey, P. (2000). Selecting a measure of emotional intelligence: The case for ability testing. V R. Bar-On in J. D. A. Parker (ur.), *Handbook of emotional intelligence* (str. 320-342). New York: Jossey-Bass.
- Mayer, J. D. in Salovey, P. (1993). The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*, 17, 433-442.
- Mayer, J. D. in Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? V P. Salovey in D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Implications for educators* (pp. 3-31). New York: Basic Books.
- Mayer, J. D., Salovey, P. in Caruso, D. R. (1997). *Emotional IQ test* (CD-ROM). Needham, MA: Virtual Knowledge.
- Mayer, J. D., Salovey, P. in Caruso, D. R. (2000). Emotional intelligence as zeitgeist, as personality, and as a standard intelligence. V R. Bar-On in J. D. A. Parker (ur.), *Handbook of emotional intelligence* (str. 92-117). New York: Jossey-Bass.
- Mayer, J. D., Salovey, P. in Caruso, D. (2002). *Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test MSCEIT*. Toronto: Multi-Health-System Inc.
- Newsome, S., Day, A. L. in Catano, V. M. (2000). Assessing the predictive validity of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 29, 1005-1016.
- Palmer, B. R., Manocha, R., Gignac, G. in Stough, C. (2003). Examining the factor structure of the Bar-On Emotional Quotient Inventory with an Australian general population sample. *Personality and Individual Differences*, 35, 1191-1210.
- Parker, J. D. A., Taylor, G. J. in Bagby, R. M. (2001). The relationship between emotional intelligence and alexithymia. *Personality and Individual Differences*, 30, 107-115.
- Paulhus, D. L., Lysy, D. C. in Yik, M. S. M. (1998). Self-report measures of intelligence: Are they useful as proxy IQ tests? *Journal of Personality*, 66, 525-554.
- Petrides, K. V. in Furnham, A. (2000a). On the dimensional structure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 29, 313-320.

- Petrides, K. V. in Furnham, A. (2000b). Gender differences in measured and self-estimated trait emotional intelligence. *Sex roles*, 42, 449-461.
- Petrides, K. V. in Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15, 425-448.
- Roberts, R. D., Zeidner, M. in Matthews, G. (2001). Does emotional intelligence meet traditional standards for an intelligence? Some new data and conclusions. *Emotion*, 1, 196-231.
- Roger, D. in Najarian, B. (1989). The construction and validation of a new scale for measuring emotional control. *Personality and Individual Differences*, 10, 845-853.
- Saklofske, D. H., Austin, E. J. in Minski, P. S. (2003). Factor structure and validity of a trait emotional intelligence measure. *Personality and Individual Differences*, 34, 707-721.
- Salovey, P. in Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 185-211.
- Salovey, P., Mayer, J. D., Goldman, S., Turvey, C. in Palfai, T. (1995). Emotional attention, clarity, and repair: Exploring emotional intelligence using the Trait Meta-Mood Scale. V J. Pennebaker (ur.), *Emotion, disclosure, and health* (str. 125-154). Washington, DC: American Psychological Association.
- Scheier, M. F., Carver, C. S. in Bridges, M. W. (1994). Distinguishing optimism from neuroticism (and trait anxiety, self-mastery, and self-esteem): A reevaluation of the Life Orientation Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 1063-1078.
- Schutte, N. in Malouff, J. (1999). *Measuring emotional intelligence and related constructs*. Lewiston: The Edwin Mellen Press.
- Schutte, N., Malouff, J., Bobik, C., Coston, T. D., Greeson, C., Jedlicka, C., Rhodes, E. in Wendorf, G. (2001). Emotional intelligence and interpersonal relations. *Journal of Social Psychology*, 141, 523-536.
- Schutte, N., Malouff, J., Hall, L., Haggerty, D., Cooper, J., Golden, C. in Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 25, 167-177.
- Schutte, N., Malouff, J., Hall, L., Haggerty, D., Cooper, J., Golden, C. in Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 25, 167-177.
- Snyder, M. (1974). Self-monitoring of expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 30, 526-537.
- Sternberg, R. J. (1985). Implicit theories of intelligence, creativity, and wisdom. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 607-627.
- Sternberg, R. J. (2000). The concept of intelligence. V R. J. Sternberg (ur.), *The handbook of intelligence* (str. 396-420). New York: Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J., Conway, B. E., Ketron, J. L. in Bernstein, M. (1981). People's conceptions of intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, 37-55.
- Takšić, V. (1998). *Validacija konstrukta emocionalne inteligencije*. Doktorska disertacija. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- Takšić, V. (2001). Upitnici emocionalne kompetentnosti (inteligencije). V K. Lacković-Grgin. in Z. Penezić (ur.), *Zbirka psiholoških mjernih instrumenata*. Zadar: Filozofski fakultet.
- Takšić, V. (2002). *The Importance of Emotional Intelligence (Competence) in Positive Psychology*. Poster, predstavljen na The First International positive psychology summit, Washington, D. C., October 4-6, 2002.
- Takšić, V., Jurin, Ž. in Cvenić, S. (2001). Operacionalizacija i faktorsko-analiitička studija konstrukta emocionalne inteligencije. *Psiholojske teme*, 8-9, 95-109.
- Taylor, G. J, Bagby, R. M. in Luminet, O. (2000). Assessment of alexithimia. V R. Bar-On and J. D. A. Parker (ur.), *Handbook of emotional intelligence*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Van der Zee, K., Thijs, M. in Schakel, L. (2002). The relationship of emotional intelligence with academic intelligence and big five. *European Journal of Personality*, 15, 103-125.
- Zech, E., Luminet, O., Rime, B. in Wagner, H. (1999). Alexithimia and its measurement: Confirmatory factor analyses of the 20-item Toronto Alexithimia Scale and the Bermond-Vorst Alexithimia Questionnaire. *European Journal of Personality*, 13, 511-532.